

5) привести будівлі, споруди і приміщення вищих навчальних закладів у відповідність до вимог доступності для осіб з особливими потребами;

6) удосконалити порядок визначення вартості надання платних освітніх послуг державними навчальними закладами через спрощення самого розрахунку та надання можливості застосування корегувального коефіцієнту на престижні чи непрестижні спеціальності в межах зменшення чи збільшення частки видатків розвитку ВНЗ;

7) посилити громадський контроль за використанням ресурсів та якістю надання послуг через зобов'язання оприлюднення інформації про використання коштів ВНЗ, у тому числі і власних надходжень, у розрізі повної економічної класифікації видатків та виконання паспорту бюджетної програми на своїх сайтах. Запровадити персональну відповідальність керівників вищих навчальних закладів за невиконання цієї вимоги у вигляді адміністративного стягнення (для першого разу) та звільнення у випадку порушення цієї вимоги вдруге;

8) розробити дієві програми пільгового кредитування населення для здобуття вищої освіти та здійснювати систематичний моніторинг їх виконання.

Висновки

У результаті проведених досліджень ми прийшли до висновку, що розвиток освіти має здійснюватись передусім інтенсивним шляхом, тобто головну увагу слід приділити якісним показникам діяльності галузі на противагу кількісним.

Серед основних соціально-економічних чинників впливу на розвиток вищої освіти виділено: фінансування вищої освіти; розмір та порядок визначення вартості підготовки одного фахівця; оплата праці науково-педагогічних працівників; ефективність витрачання бюджетних коштів; наявність відповідної матеріально-технічної бази та інше.

Найбільш проблемними питаннями, що потребують першочергового вирішення, є: подолання корупції; скорочення мережі вищих навчальних закладів без створення певних захисних механізмів для вивільнених працівників зазначених установ; недосконалість розрахунку потреби у підготовці фахівців та порядку їх працевлаштування; надмірна централізація в управлінні фінансовими ресурсами; невідповідність викладання вимогам ринку, незбалансованість освітнього ринку та ринку праці; висока плата за навчання у вищих закладах освіти.

Вважаємо, що реалізація запропонованого комплексу першочергових заходів сприятиме розвитку вищої освіти та підвищенню її іміджу на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Лопушняк Г. Вища освіта України: проблеми та перспективи розвитку / Г. Лопушняк, Х. Рибчанська // Ефективність державного управління: збірник наук. праць. – Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2014. – Вип. 40. – С. 21–27.
2. Національні рахунки освіти України у 2013 році: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 81 с.
3. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 207 с.
4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2011/12 навчального року: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 219 с.
5. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 188 с.
6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 169 с.
7. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів на здобуття вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 №916 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ та організацій галузі фізичної культури та спорту: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 23.09.2005 р. №2097 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1236-05>
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>
10. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 №80-VIII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
11. The Global Competitiveness Report 2014–2015 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>.

УДК 330–88. 338.45

О.А. ШЕВЧУК,

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, НТУУ «КПІ»

Діалектика формування імперативів розвитку підприємств

Стаття присвячена проблемам формування престижу та влади підприємства на ринку шляхом досягнення лідерства у зовнішньоекономічній стратифікаційній системі. Виділено когнітивний контекст успіху підприємства на ринку, на основі чого зроблено висновок, що успіх вітчизняних товаровиробників на ринку визначається нелінійною комбінацією інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що забезпечуються людським капіталом підприємства.

Ключові слова: підприємство, імперативи розвитку, людський капітал підприємства, економіка знань, стратифікація.

Е.А. ШЕВЧУК,

к.э.н., доцент кафедры теоретической и прикладной экономики, НТУУ «КПИ»

Диалектика формирования императивов развития предприятий

Статья посвящена проблемам формирования престижа и власти предприятия на рынке путем достижения лидерства

во внешнеэкономической стратификационной системе. Выделен когнитивный контекст успеха предприятия на рынке, на основе чего сделан вывод, что успех отечественных товаропроизводителей на рынке определяется нелинейной комбинацией интеллектуальных и информационных ресурсов, что обеспечивается человеческим капиталом предприятия.

Ключевые слова: предприятие, императивы развития, человеческий капитал предприятия, экономика знаний, стратификация.

O.A. SHEVCHUK,

PhD, associate professor of teoretiska and applied Economics NTUU «KPI»

The dialectic of formation of imperatives for the development of enterprises

The article is devoted to problems of formation of the prestige and power of the enterprise market by achieving leadership in foreign economic stratification system. Selected cognitive context of the success of the enterprise in the market, on the basis of which, it is concluded that the success of domestic producers in the market is determined by a nonlinear combination of intellectual and information resources that are provided by the human capital of the enterprise.

Keywords: enterprise, the imperatives of development, human capital, knowledge economy, stratification

Постановка проблеми. Розвиток сучасного науково-пізнання процесів переходу до економіки, що заснована на знаннях та інформації, потребує нового когнітивного підходу до імперативів розвитку вітчизняних підприємств. В умовах розвитку процесів глобалізації жодне підприємство не може успішно функціонувати без чітко визначених завдань, що спрямовані на досягнення певних результатів. Ці результати, з одного боку, є відображенням інтересів і мотивів діяльності людського капіталу підприємства, залученого до процесів його функціонування. А з іншого – результати діяльності характеризують позицію підприємства у зовнішньоекономічній стратифікаційній системі. У визначеному контексті мова ведеться про цільову орієнтацію, що визначає дії, які підприємство має намір здійснювати з метою отримання конкретної кінцевої позиції на ринку – лідера, претендента на лідера або послідовника за лідером [3]. У цьому зв'язку особливого значення набуває аналіз процесів пізнання імперативів розвитку лідерства підприємства на ринку як однієї з домінант його діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Останнім часом спостерігається посилення уваги до проблематики лідерства підприємств на ринку серед вчених. Можна виділити роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: О. Білоуса, З. Борисенко, Ф. Котлера, М. Книша, Г. Минцберг, О. Паршиної, О. Попова, М. Портера, К. Омайє, Г. Саймона, І. Смачило, Р. Фатхутдинова, де розглянуті основні конкурентні стратегії, що надають можливості для отримання високого економічного статусу підприємства як на внутрішньому, так і на світовому ринку.

Мета статті. Варто зазначити, що в сучасному економічному просторі системні дослідження у цій галузі до цього часу не проводилися. Зазвичай імперативи розглядаються для підприємств з погляду теорії раціональної поведінки, де метою стає прагнення економічного агента до отримання максимальних прибутків у довгостроковій перспективі за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності його продукції. Водночас значне скорочення бар'єрів на міжнародних ринках, лібералізація торгівлі та руху капіталів приводять не тільки до необхідності підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, а й до закріплення певного економічного статусу підприємства на ринку. У визначеному контексті мова ведеться про престиж і владу підприємства на ринку та шляхи досягнення лідерства у зовнішньоекономічній стратифікаційній системі, що і визначило мету написання статті.

Виклад основного матеріалу. Згідно з класичним визначенням І. Канта [1, с. 216] імперативи характеризують припис, що має силу безумовного принципу поведінки, спрямованого на досягнення певних цілей, що у контексті формування, функціонування та розвитку підприємства варто розглядати як стратегію діяльності, яка виходить з цільових орієнтирів і залежить від заданого терміну, рівня виконання і типу кінцевого результату. Цей результат відповідно до теорії раціональної поведінки полягає у прагненні будь-якого економічного агента до максимізації корисного ефекту від тієї чи іншої дії. Що з позиції виробника визначається як отримання максимальних прибутків у довгостроковій перспективі за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності його продукції та прагнення до набуття найвищих позицій в економічній стратифікаційній системі.

Водночас варто підкреслити, що сучасна економічна система характеризується переходом до нового типу суспільно-економічного розвитку, що базується на знаннях. Це означає, що виробничо-комерційна діяльність перетворюється у процес створення, поширення і використання знань, які виступають, з одного боку, як ресурс, а з іншого – як кінцевий продукт діяльності. Саме знання стають безпосередньою виробничою силою, рушійним джерелом розвитку та основним чинником підвищення рівня конкурентоспроможності продукції. З цієї позиції стає очевидною потреба корінної зміни парадигми розвитку вітчизняних підприємств, ядром якої виступає ідеологія інтелектуалізації інноваційного потенціалу [2]. В основі означеної гіпотези лежать особливості, що притаманні сучасній економіці знань, а саме:

- основною рушійною силою економічного прогресу стає людський капітал;
- наукові знання визначають параметри економічного зростання, починає чітко простежуватись пряма залежність між наукою – технологією та економічним зростанням;
- змінюється швидкість і структура виробництва знань унаслідок використання нових інформаційно-комунікаційних технологій;
- інтелектуальна власність стає найбільш вагомим економічним активом, а інтелектуальний капітал стає тим стратегічним фактором, що визначає поведінку економічних агентів на ринку;
- з'являється можливість використовувати результати інтелектуальної праці в нових технологіях;

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

– відбувається значне збільшення вагомості інтелектуальної діяльності, яка пов'язана з виробництвом, збереженням, обміном і використанням інформації;

– зростає частка високотехнологічної наукоємної продукції, і як наслідок, змінюється частка витрат на нематеріальні інвестиції – наукові дослідження, розробки, патентування і ліцензування продукції, програмне та інформаційне забезпечення, інжинірингові послуги, підвищення рівня кваліфікації працівників, удосконалення структури управління тощо;

– виникає необхідність підвищення рівня кваліфікації людського капіталу підприємства внаслідок збільшення інтелектуальної складової у використанні новітніх технологій;

– зменшується життєвий цикл продукції внаслідок впровадження інновацій.

Іншими словами, сучасне виробництво характеризується зниженням частки виробничих ресурсів у створенні вартості всіх продуктів. Це означає, що забезпеченість підприємства засобами виробництва все менше розцінюється як конкурентні переваги. Сьогодні успіх товаровиробників у значній мірі визначається нелінійною комбінацією інтелектуальних, інформаційних та інвестиційних ресурсів [6]. У даному контексті мова йде про розвиток та оптимальне використання когнітивного ресурсу підприємства, носієм якого є людина, що обумовлюється такими чинниками:

– глобалізацією економічних відносин, яку варто розглядати як розширення, інтенсифікацію та поглиблення світової взаємозалежності та взаємозв'язків, що проявляються у всіх аспектах сучасного життя, і особливо в її соціальній складовій – людському капіталу, завдяки якому відбувається взаємодія інтелекту різної національної належності;

– переходом економіки до нового типу розвитку – економіки знань, де людський капітал стає критичним активом, який забезпечує конкурентні переваги економічного агента на всіх типах ринків;

– збільшенням інвестицій на розвиток людського капіталу підприємства – основного джерела накопичення знань та інформації, за допомогою яких створюється конкурентоспроможний продукт глобального масштабу;

– інтелектуалізацією виробництва. Сьогодні наукові знання і спеціалізовані унікальні навички людей стають основним джерелом і ключовим фактором розвитку виробництва;

– диверсифікацією системи професійної підготовки на підприємстві, що забезпечується ефективною системою інновацій;

– повсюдним використанням інформаційних, комунікаційних та інноваційних технологій у виробничому процесі, створенням інформаційного простору та ефективної інституціональної підсистеми підприємства, які сприяють удосконаленню економічних і технологічних процесів;

– створенням умов для розвитку висококваліфікованої інтелектуальної еліти підприємства – творців інноваційних технологій, оскільки сьогодні саме високоосвічені спеціалісти, які володіють знаннями та технологіями інформаційного суспільства, вміють розвивати та збільшувати знання, народжувати нові ідеї та впроваджувати їх у виробництво, визначають імперативи розвитку сучасного підприємства.

У сукупності вищезазначені фактори приводять до зміни характеру праці, до підвищення вимог до адаптаційних здат-

ностей усіх суб'єктів виробничо-комерційної діяльності. Іншими словами, сьогоднішні реалії пред'являють нові вимоги до складу та рівня когнітивного потенціалу підприємства – його людського капіталу. Сьогодні завдяки інтелектуальній праці спеціальним і специфічним знанням, що, з одного боку, стимулюють виникнення нових видів діяльності, виробництв і галузей, а з іншого – стають рушійною силою для впровадження наявних і розробки нових технологій, відбувається створення доданої вартості. Саме пріоритетність знань та інформації, а не екстенсивне використання наявних ресурсів сприяє збільшенню рівня конкурентоспроможності.

Зазначимо, що зазвичай основний акцент уваги сучасних економічних досліджень щодо ділової активності підприємств спрямовується саме на отримання ними конкурентних переваг.

Водночас широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій, значне зменшення бар'єрів на міжнародних ринках вимагають нових підходів, механізмів та інструментів до імперативів розвитку вітчизняних підприємств, в основі яких лежить не тільки підвищення конкурентоспроможності продукції, а й рівень позиціонування підприємства у зовнішньому середовищі. У визначеному контексті мова ведеться про отримання високих позицій інституціонального суб'єкта виробничо-комерційної діяльності в економічній стратифікаційній системі.

З метою більш глибокого усвідомлення імперативів розвитку вітчизняних підприємств доцільно провести аналіз дефініції «стратифікація» у контексті її взаємозв'язків з рівнем позиціонування інституціональних суб'єктів діяльності на ринку.

У науковому просторі [5, с. 247–270] стратифікація розглядається як розшарування суспільства. Водночас суспільство являє собою складну систему соціальної взаємодії людей, здатних до підтримки і відтворення внутрішніх взаємозв'язків, що забезпечують його цілісність і стійкість. Іншими словами, будь-яка структуризація у контексті взаємовпливу та змін факторів, що відображають специфіку суспільства, базується на взаємовідносинах, які пов'язують в єдине ціле різні елементи. Ці відносини утворюють систему, що складається з різноманітних мереж, вузлами яких стають соціальні агенти (актори), у тому числі і інституціональні суб'єкти господарської діяльності, що утворюють національне господарство. Відтак національне господарство являє собою систему, що складається з низки підсистем (підприємств), а будь-які зміни у підсистемах змінюють саму систему за рахунок взаємозв'язків і взаємовпливів [4, с. 12–32]. Такий підхід надає можливість розглядати будь-яку систему з двох сторін:

– як елемент системи більш високого порядку – мережу;

– як сукупність підсистем (акторів), що знаходяться у нерозривному зв'язку та утворюють означену систему.

А оскільки національне господарство складається з інституціональних суб'єктів виробничо-комерційної діяльності, пов'язаних між собою різноманітними зв'язками, проблема стратифікації окремих підприємств як елемента системи національного господарства набуває особливої актуальності.

Згідно з теорією стратифікації розшарування відбувається за трьома основними критеріями – влада, престиж, гроші (дохід, прибуток), що у контексті розгляду підприємства доцільно розглядати таким чином:

1) влада – це ступінь володіння інформацією, за рахунок якої з'являється можливість контролю цін на ринку на конкуруючі товари та обсяги випуску продукції. Влада підприємства ґрунтується на здатності товаровиробника здійснювати вплив на ринкову кон'юнктуру задля власних економічних інтересів. З одного боку, влада підприємства на ринку передбачає можливість контролювати ключові позиції у бізнесі за рахунок збільшення частки ринку в умовах монополістичної конкуренції. А з іншого – наявність ринкової влади надає підприємству додаткових можливостей для пошуку найкращих з точки зору вигоди альтернативних рішень щодо інвестицій в його розвиток;

2) престиж (від франц. Prestige) – у загальному вигляді характеризує авторитет, яким користується будь-який економічний суб'єкт у суспільстві та на ринку. Щодо підприємства, то престиж свідчить про ступінь довіри до підприємства як з боку ділових партнерів, так і серед споживачів продукції. Це є характеристикою його ділової репутації (гудвілу) та соціальної відповідальності. Крім того, престиж характеризує доступ підприємства до зовнішніх фінансових джерел і можливість залучення до виробництва людського капіталу з високим потенціалом. Іншими словами, престиж підприємства детермінується сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників, що знаходяться в тісному взаємозв'язку. Відтак серед зовнішніх факторів престижу особливої уваги набувають:

- конкурентоспроможність продукції як здатність товарів відповідати вимогам ринку;
- якість продукції, як один з домінуючих чинників, що сприяє збільшенню обсягу реалізації продукції та прибутку;
- корпоративний імідж підприємства на ринку, який у загальному вигляді характеризує сукупність уявлень про підприємство та його працівників з боку ділових партнерів і споживачів продукції.

Щодо сприйняття підприємства іншими учасниками ринкових процесів, то у визначеному контексті мова ведеться не тільки про зовнішні фактори позиціонування підприємства на ринку, а й про створення власної корпоративної політики взаємодії з клієнтами та партнерами шляхом модернізації виробництва, що забезпечує якість і безпеку товарів і послуг. Відповідно основними внутрішніми факторами, що впливають на формування позитивного іміджу, виступають:

- висококваліфікований людський капітал підприємства та умови роботи на підприємстві;
- організаційна культура підприємства та корпоративне управління;
- репутація керівника;

3) прибуток характеризує сукупний результат виробничо-комерційної діяльності підприємства, який, з одного боку, являє собою:

- ступінь досягнення мети;
- здатність підприємства отримувати рідкісні ресурси, в тому числі і високопродуктивний людський капітал;
- здатність до мінімізації витрат задля досягнення необхідних результатів;
- ступінь задоволеності клієнтів і замовників тощо.

А з іншого – характеризує новостворену вартість, де кінцевим фінансовим результатом комерційної діяльності підприємства стає прибуток, що визначає можливості залучення до виробництва висококваліфікованих працівників, як джерела

інтелектуалізації капіталу підприємства. У визначеному контексті мова ведеться про людський капітал підприємства, що характеризує когнітивні аспекти інтелектуалізації виробництва в умовах становлення економіки знань [7], зокрема:

- 1) перетворення знань, поряд з іншими факторами виробництва, у найважливіший ресурс підприємства;
- 2) зміна характеру впливу знань на результати виробництва;
- 3) збільшення значення інтелектуальних послуг у бізнес-середовищі;
- 4) розвиток та широкий рівень використання нових інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- 5) збільшення значення наукомістких високотехнологічних галузей промисловості;
- 6) перетворення інновацій в основне джерело конкурентоспроможності підприємств.

Висновки

За результатами аналізу особливостей, що притаманні сучасній економіці, визначено, що одним з основних імперативів розвитку вітчизняного підприємства є прагнення до набуття найвищих позицій в економічній стратифікаційній системі, що досягається шляхом розвитку людського капіталу підприємства.

На основі узагальнення факторів, що призводять до зміни характеру праці, підвищення вимог до адаптаційних здатностей усіх суб'єктів виробничо-комерційної діяльності, визначено що в основі економічної стратифікаційної системи лежать три основних критерії: влада – як ступінь володіння інформацією, за рахунок якої з'являється можливість контролю цін на ринку на конкуруючі товари та обсяги випуску продукції; престиж – як ступінь довіри до підприємства, його ділової репутації (гудвілу) та соціальної відповідальності; прибуток як ступінь досягнення мети; здатність підприємства отримувати рідкісні ресурси, в тому числі високопродуктивний людський капітал.

Дослідження основних тенденцій, що формують імперативи розвитку сучасних підприємств в умовах становлення економіки знань, надало можливість виділити когнітивний контекст успіху підприємства на ринку, на основі чого зроблено висновок, що успіх вітчизняних товаровиробників на ринку визначається нелінійною комбінацією інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що забезпечуються людським капіталом підприємства.

Список використаних джерел

1. Кант І. Основи метафізики нравственности. [Електрон. ресурс] / І. Кант; [Пер. с англ.]. – М.: Мысль, 1965. – 544 с. – (Сочинения в шести томах. Т. 4 Часть 1). – Режим доступа: <http://philosophy.ru/library/kant/omn.html>
2. Князев С.Н. Интеллектуализация – стержневая основа развития экономики и управления. [Електрон. ресурс] / С.Н. Князев, А.Г. Шрубенко // Проблемы управления. – 2007. – №3 (24). – С. 16–25. – Режим доступа до журналу: http://pu.by/iss/n24/KNYAZEV_24.pdf
3. Котлер Ф. Основы маркетинга, 9-е изд. / Ф. Котлер, Г. Армстронг; [Пер. с англ. под ред. Н.В. Шульпиной]. – М.: Издательский дом «Вильчмс». – 2003. – 1200 с.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4. Мартынов А.В. Системная трансформация и реалии постсоциалистического мира / А.В. Мартынов. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 224 с.
5. Политология: хрестоматия / [Сост. проф. М.А. Василик, М.С. Вершинин]. – М.: Гардарики, 2000. – 843 с.
6. Шевчук О.А. Глобалізація як взаємодія інтелекту різної національної належності / О.А. Шевчук // Інституціональний вектор економічного розвитку. Зб. наукових праць. – 2011. – Вип. 4 (2). – С. 246–252.
7. Шевчук О.А. Суспільство знань – як основна домінанта економічного розвитку України / О.А. Шевчук // Наукові записки. Серія «Економіка»: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 18. – С. 354–359.